

SVERIGE - MedelpadA
K
T
U
E
L
L
T

Sommaren 2018 har handlat mycket om skogsbränder och hösten kommer med allra största sannolikhet att handla minst lika mycket om det stundande riksdagsvalet. Det skogsrika Medelpad knyter ihop detta

genom att man historiskt sett har haft stor inverkan på svensk inrikespolitik, har drabbats av flera stora allvarliga bränder och dessutom anses vara Sveriges mittpunkt.

LÄGESKARTAN

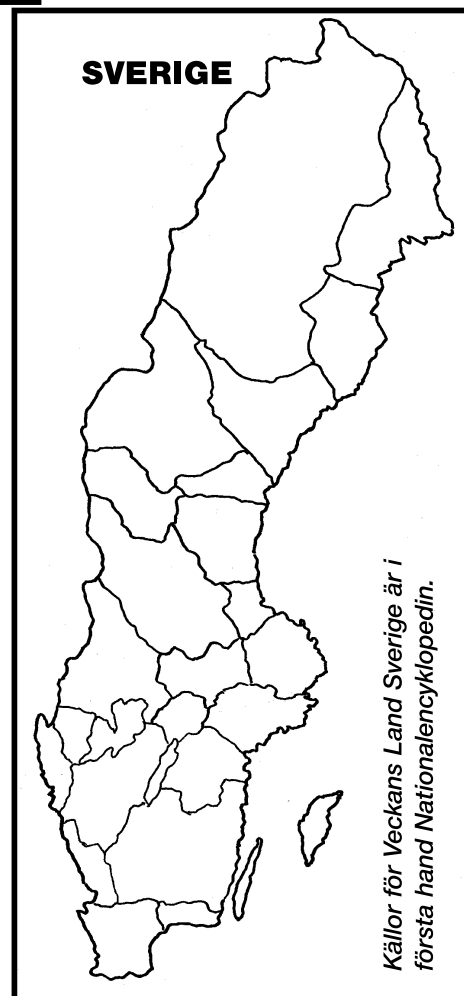
Medelpad ligger i nedre Norrland och har en kort ostlig kust mot Bottenhavet. I söder gränsar Medelpad mot Hälsingland, i väster mot Härjedalen och i nordväst mot Jämtland. I norr gränsar Medelpad mot Ångermanland. *Färglägg landskapet på kartan till höger.*

Cirka 1,25% av Sveriges 10 miljoner invånare bor i Medelpad. Hur många invånare har Medelpad?

1. 12 500 X. 125 000 2. 1 250 000

LANDSKAPSVAPEN

Den nuvarande versionen av Medelpads landskapsvapen går tillbaka till 1570-talet. Vapnet har fem vågformade fält; blått, silver, rött, silver och blått. De silverfärgade fälten står för de två vattendragen Indalsälven och Ljungan.

Källor för Veckans Land Sverige är i första hand Nationalencyklopedin.

LANDSKAPSBLOMMA

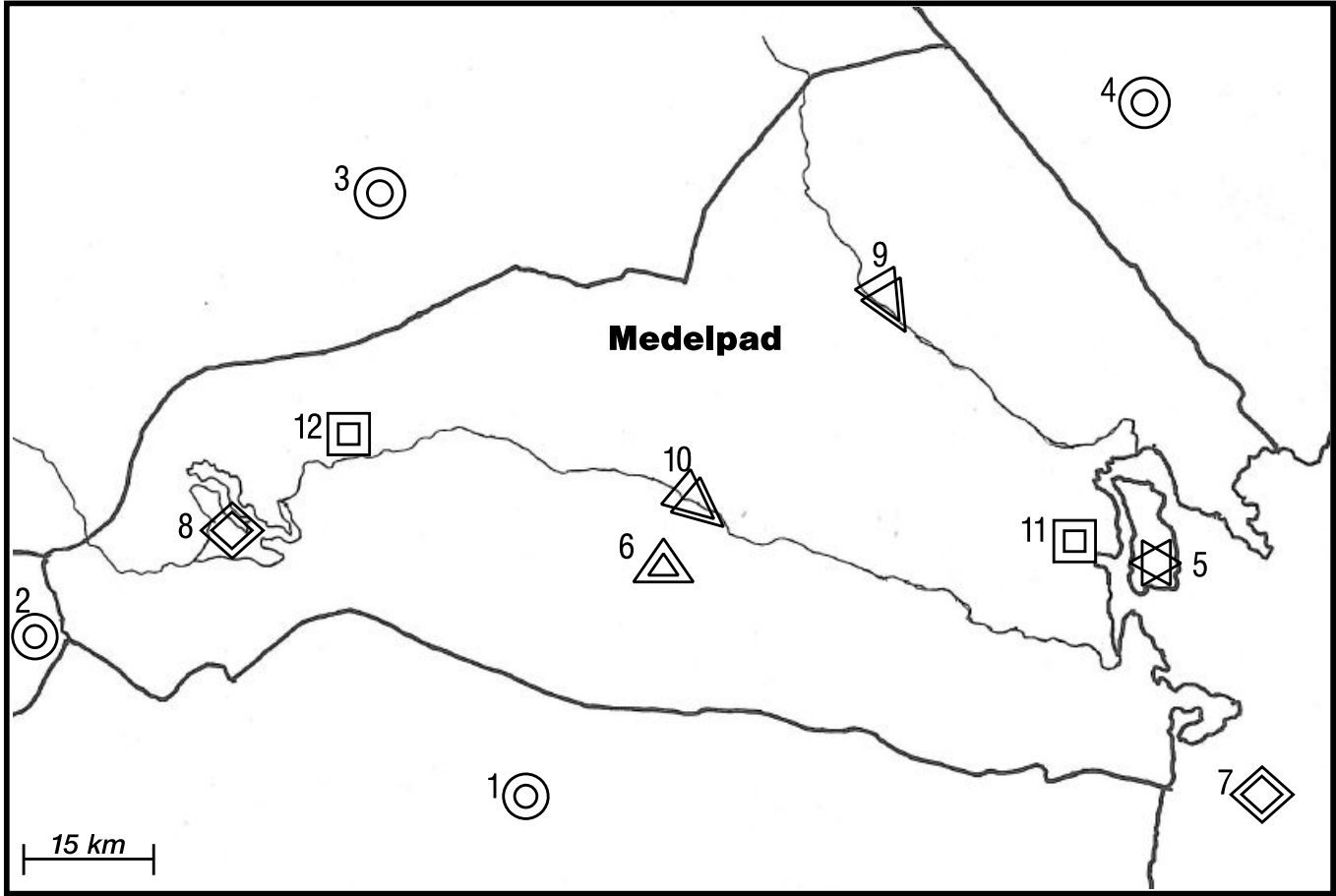
Med tanke på sågverksindustrin är det inte så konstigt att trädet gran är Medelpads landskapsväxt. Granar kan bli ca 60 m höga och 400 år gamla men på grund av att träet är så pass användbart avverkas det oftast långt tidigare. När granen, som är ett barrträd, har blivit ca 30 år utvecklas kottar som spelar en central roll för granens fröspridning.

S**LANDSKAPSDJUR**

Medelpads landskapsdjur har en kroppslängd på ca 46-65 cm och en vikt på ca 2-4 kg. Den har annan ögonfärg samt lite kortare öron och svans än sin släkting fältharen. Dess sommarpäls är brun eller grå medan vinterpälsen går mer i vitt eller blågrått. Som ett mestadels skymnings och nattaktivt djur är dess hörsel bättre utvecklad än vad synen är. Honan, som oftast är något större än vad hannen är, föder 2-3 kullar med ungar varje år. Djuret är vanligast i skogsområden och sägs använda sig av en ganska avancerad flyktteknik för att förvilliga och undkomma jägare. *Skriv djurets namn nedan:*

Medelpads karta

Här nedan ser du en karta över Medelpad med tätorter och annat utmärkt med siffror. Du hittar alla namnen i en alfabetisk lista. Vilket namn hör ihop med vilken siffra? Ta hjälp av en kartbok.

MEDELPAD

De två stora vattendragen Indalsälven och Ljungan har haft stor betydelse för hur Medelpad har formats och utvecklats. De flyter österut från det norrländska inlandet för att mynna ut i Bottenhavet vid Sundsvall. På sin väg mot Bottenhavet passerar Ljungan, som är den sydligare av älvarna, både Holmsjön och det lilla samhället Ånge. Medelpad har flera höjder som är högre än Flataklocken. Läs mer på sidan 4 om varför vi valde att märka ut just Flataklocken på kartan.

Via länksidan kan man lyssna på Medelpads dialekter:

⊙ Grannlandskap

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.

☆ Ö

- 5.

△ Höjd

- 6.

◇ Hav och sjö

- 7.

- 8.

▷ Floder och åar

- 9.

- 10.

□ Tätorter

- 11.

- 12.

Namnen

- Alnön
- Bottenhavet
- Flataklocken
- Holmsjön
- Hälsingland
- Härjedalen
- Indalsälven
- Jämtland
- Ljungan
- Sundsvall
- Ånge
- Ångermanland

Mera om Medelpad

När skalden Elias Sehlstedt reste utmed Medelpadskusten år 1872 myntade han det bevingade ordet "Såg vid såg jag såg, varthelst jag såg." Sehlstedt syftade på att hela kusten var full av sågverk.

Historia

Cirka 80% av Medelpads invånare bor i landskapets östra delar. Det betyder inte att de mellersta eller västra delarna är mindre viktiga för invånarna utan det är snarare ett resultat av hur landskapet har utvecklats genom åren. Den största befolkningsökningen ägde rum under ett kort men intensivt historiskt skede (1850–1900). Under den perioden utvanns naturtillgångar i väst och fraktades österut för förädling. Det krävdes betydligt mer arbetskraft för att förädla råvaran än för att utvinna den vilket i sin tur ledde till att det var i öster som arbetena fanns. Inflyttningen skedde därför till ett väldigt begränsat geografiskt område i och runt Sundsvall.

Medelpad och området kring Indalsälven påverkades mycket av 1796 års naturkatastrof då Magnus "Vildhussen" Huss av misstag råkade torrlägga hela Ragundasjön (mer om det i materialet om Jämtland). En händelse som räknas som Sveriges största naturkatastrof.

Sågverksindustri

Medelpads befolkningsmängd mer än fördubblades mellan åren 1850-1900. Det berodde på att ångkraft blev allt vanligare. Med ångkraften var man inte längre lika beroende av att utnyttja älvarnas vattenkraft. Älvarna behövdes fortfarande för timmerflotning men sågverken som kunde förädla virket anlades istället vid kusten. Där kunde nyproducerade plankor och brädor lastas direkt på båtar och skeppas vidare till exempelvis Storbritannien. Framför allt blev Sundsvall ett stort centrum för sågverksindustrin. Området var som gjort för detta. De stora älvarna Indalsälven och Ljungan hade sina utlopp alldeles i närheten av varandra. Utloppen låg, tack vare Alnön, dessutom väl skyddade från Bottenhavets vindar. Inåt landet slingrade de båda älvarna sig cirka 40 mil vardera genom ett mycket skogsrikt landskap. Tillsammans med älvarnas alla biflöden hade sågverken i Sundsvallstrakten på så sätt tillgång till enorma skogsområden.

Träpatroner

Folk som insåg att skogen i det norrländska inlandet började bli värdefullt såg till att skaffa sig tillgång till den. Antingen köpte de skogen eller också kunde de med bland annat hjälp av förskottsbetalning se till att skogsägare levererade billigt timmer till dem. På så sätt blev flera av dessa skogsuppköpare och sågverksägare väldigt rika. Några av dessa så kallade träpatroner var till och med bland landets absolut rikaste personer.

Det var dock en konjunkturkänslig marknad som sysselsatte väldigt många personer och när konjunkturen blev sämre försämrades också arbetarnas villkor. Det ledde i sin tur till att landets första stora strejk bröt ut i Sundsvall år 1879. Arbetarna gick förlorande ur just den striden men strejken räknas som startpunkt för den svenska arbetarrörelsen.

Sundsvall - från bränder till stenstaden

Sundsvall grundades av Gustav II Adolf år 1621. Det första hårda slaget kom år 1721 när ryssar härjade längs norrlandskusten och brände ner bland annat Sundsvall. Staden byggdes upp igen men år 1803 gjorde en ny brand cirka 900 av stadens då drygt 1000 invånare bostadslösa. Den värsta branden inträffade dock den 25 juni år 1888. Branden i Sundsvall räknas som den mest omfattande branden i landets historia. Varmt och torrt väder i kombination med kraftiga vindar gjorde att branden spred sig mycket snabbt. På kvällen hade 9 000 av stadens 11 000 invånare förlorat både sina hem och det mesta av sina ägodelar. Samma dag blev även Umeå och Lilla Edet i det närmaste totalförstörda av kraftiga stadsbränder.

Vid tiden för branden 1888 var Sundsvall, tack vare sågverksindustrin, en ganska rik stad som kunde byggas upp snabbt igen. Vid återuppbyggnaden valde man trots den goda virkestillgången dock att bygga upp staden i sten istället för i trä, allt för att undvika en ny förödande stadsbrand. Sedan dess är Sundsvalls centrala stadsdel känt som stenstaden.

Sveriges geografiska mittpunkt.

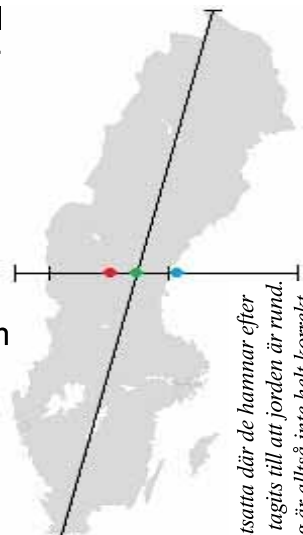
På kartsidan (sidan 2) tog vi med det 465 meter höga berget Flataklocken vid orten Munkbysjön.

Anledningen till det är att Stockholms universitet år 1947 ville ta reda på var Sveriges geografiska mittpunkt fanns. För att ta reda på det gjordes en sverigekarta i styv papp. Öland och Gotland flyttades in till fastlandet och därefter flyttade man runt pappkartan över en nålspets, dvs ungefär som när man försöker balansera en boll på ett finger. Där sverigekartan vilade helt plant på nålspetsen hade man hittat dess jämviktspunkt (grön/mitten prick) och därmed också den plats som, enligt denna metod, kunde anses vara Sveriges geografiska mittpunkt, Flataklocken i Medelpad.

Beroende på vilken metod man använder sig av kommer man fram till olika svar på vad som är Sveriges geografiska mittpunkt. Ett sätt är att hitta jämviktspunkten (i detta fall Flataklocken). Ett annat sätt är att först mäta det lodräta avståndet mellan norr och söder och dra ett vågrät streck på mitten. Sedan mäter man ut mitten på det vågräta strecket. Med den metoden kommer man istället fram till att den geografiska mittpunkten finns i Ytterhogdal i Hälsingland (röd/vänster prick). Nu är det inte så hemskt långt mellan Flataklocken och Ytterhogdal men om Sverige hade haft en annan form, ex.vis formen av en långhalsad gitarr, så hade valet av mätmetod givit väldigt olika resultat.

Att det behövs en mätmetod som även tar hänsyn till landets geometriska form blir tydligt om man mäter från Sveriges yttersta fastlandskoordinater (Smygehuk, Trefriksröset, Ledsund och Sundholmen) så att landet ryms inom en rektangel för då hamnar nämligen den geografiska mittpunkten (blå/höger prick) någonstans strax öster om Sundsvall, dvs i Bottenhavet.

Fördelen med metoden att hitta jämviktspunkten är att den går att använda även på oregelbunda former som exempelvis en karta. Prova gärna att klippa ut några oregelbundna figurer från en bit styv papp och försök sedan att hitta pappbitarnas jämviktspunkter. Var finns exempelvis Medelpads eller Europas geografiska mittpunkter?

Prickarna är utsatta där de hamnar efter att hänsyn har tagits till att jorden är rund. Kartans lutning är alltså inte helt korrekt.

I slutet av 1800-talet satt en jägare i Sundsvall och berättade jakthistorier. I en av hans historier berättade han om att han en gång hade skjutit en hare som hade vingar. Jakthistorien kom att leva vidare och en konservator gjorde så småningom en uppstoppad version som utgick från jägarens beskrivning av djuret. I konservatorns version var djuret en korsning mellan hare och tjäder. Konservatorns arbete ställdes ut på museum och sedan dess har jakthistoriens fabeldjur blivit en känd symbol för Medelpad. Vad denna medelpadska korsning mellan en hare och en tjäder kallas får du fram i korsordet nedan. 8

1. Den nordligaste av Medelpads två stora älvar.	1												
2. Sveriges geografiska mittpunkt.	2												
3. Det fanns många sådana i 1800-talets Medelpad.	3												
4. Kallades de största sågverkens rika ägare.	4												
5. Medelpads största stad.	5												
6. En stor sådan bröt ut år 1879.	6												
7. Landskapsväxt.	7												
8. Fabeldjur från Medelpad som är en korsning mellan hare och tjäder.	8												

LÄGESKARTAN

Cirka 1,25% av Sveriges 10 miljoner invånare bor i Medelpad.

Hur många invånare har Medelpad?

Svar: X. 125 000

Namnen

Alnön - 5

Bottenhavet - 7

Flataklocken - 6

Holmsjön - 8

Hälsingland - 1

Härjedalen - 2

Indalsälven - 9

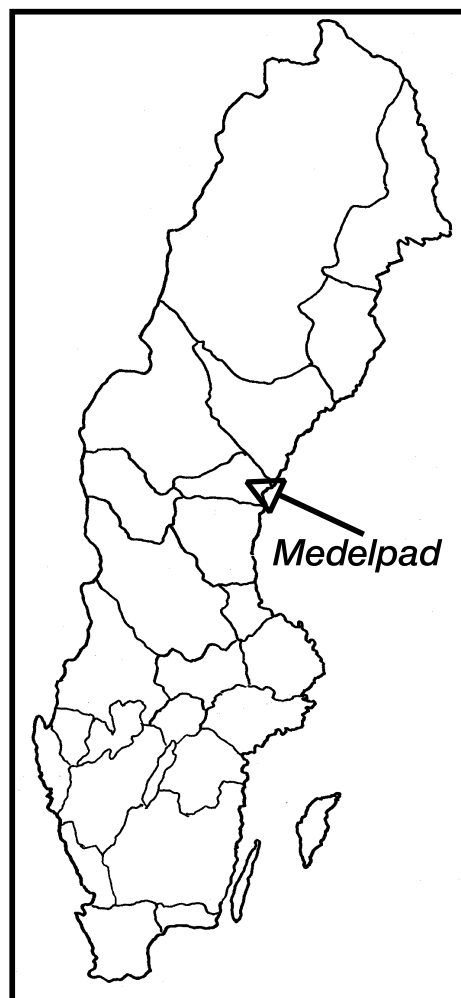
Jämtland - 3

Ljungan - 10

Sundsvall - 11

Ånge - 12

Ångermanland - 4

Sveriges geografiska mittpunkt

För att hitta Europas geografiska mittpunkt gäller det först och främst att slå fast exakt var gränserna går. Där är Ryssland och Turkiet lite knepigt. Hur stor del av de länderna ligger i Europa? Man måste även bestämma hur öar ska hanteras. Ett ytterligare problem är europeiska områden som ligger långt från sitt moderland, ex.vis fd kolonier. Med stöd från EU gjorde franska forskare 1989 ett försök att hitta Europas geografiska mittpunkt. De kom fram till att mittpunkten finns i Purnuskes en bit utanför Litauens huvudstad Vilnius. När Litauen 15 år senare blev EU-medlem byggde EU ett monument på platsen.

Lösenord till elevsidan: BOLL

Korsordet

1. Den nordligaste av Medelpads två stora älvar. - INDALSÄLVEN
2. Sveriges geografiska mittpunkt. - FLATAKLOCKEN
3. Det fanns många sådana i 1800-talets Medelpad. - SÅGVERK
4. Kallades de största sågverkens rika ägare. - TRÄPATRONER
5. Medelpads största stad. - SUNDSVALL
6. En stor sådan bröt ut år 1879. - STREJK
7. Landskapsväxt. - GRAN
8. Fabeldjur från Medelpad som är en korsning mellan hare och tjäder. - SKVADER